

ДИКА ТЕРІОФАУНА В УМОВАХ ТРАНСФОРМОВАНИХ ЛАНДШАФТІВ: ЗВІТ ПРО 26 ТЕРІОЛОГІЧНУ ШКОЛУ (ХОРТИЦЯ, 2019)

Катерина Очеретна¹, Наталія Лебедєва², Марія Ползик²

¹ Інститут зоології НАН України (Київ, Україна),

² Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Wild Mammals in Transformed Landscapes: report on the 26th Theriological School (Khortytsia, 2019). — K. Ocheretna, N. Lebedieva, M. Polzyk. — The XXVI Theriological School ‘Wild Mammals in Transformed Landscapes’ held on 17–21 June 2019 was organised by the National Museum of Natural History NAS of Ukraine, Department of Forest Biology, Game Management and Ichthyology of Zaporizhzhia National University, and the National Reserve ‘Khortytsia’. More than 37 zoologists representing 23 institutions of four countries such as Ukraine, Belarus, Poland, and France took part in the conference. This School-Seminar consisted of several thematic blocks: keynote session, thematic reports and discussions on the main topic, current research and approbation of these results, workshops and field studies, ‘Bat Night’ event and photo contest ‘The Boar and Its Family in the Lens’. The program of the School was fully implemented. Workshops on collecting and analysis of pellets and on in vivo study methods of bats revealed new species in the mammal fauna of Khortytsia Island, in particular *Mus spicilegus*, *Sylvaemus tauricus* and *Pipistrellus nathusii*, and also confirmed the presence of a number of other species of shrews, bats and rodents. The Dnister Canyon National Nature Park was chosen as the venue of the next Theriological School in autumn 2020. Also, the leadership of the Theriological Society decided to hold an inter-school seminar “Mammals in Pellets of Birds of Prey” in autumn or winter of 2019 in Kamianets-Podilskyi.

Key words: theriology, mammals, environmental changes, scientific societies, Theriological School.

Correspondence to: K. Ocheretna; Uzhhorod National University; Narodna Sq. 1, Uzhhorod, 88000 Ukraine; e-mail: kateryna_ocheretna@ukr.net; orcid: 0000-0002-7759-8878

Submitted: 01.07.2019 Revised: 12.12.2019. Accepted: 23.12.2019.

Вступ

Теріологічна школа-семинар 2019 року відбулася на острові Хортиця (Запорізька обл.) і була проведена силами природничиків Запорізького національного університету, Національного науково-природничого музею НАН України та Національного заповідника «Хортиця». Робота XXVI Теріошколи проходила протягом 5 днів, з понеділка 17 червня до п'ятниці 21 червня 2019 року. Нижче представлено звіт про роботу школи та її резолюцію.

Загальна інформація. XXVI Теріологічна школа-семинар відбулася 17–21 червня 2019 р. на базі Біостанції-профілакторію Запорізького національного університету на о. Хортиця. Організаторами школи виступили Національний науково-природничий музей НАН України, кафедра біології лісу, мисливствознавства та іхтіології ЗНУ та Національний заповідник «Хортиця». Головна тема школи: «Дика теріофауна в умовах трансформованих ландшафтів».

Програма теріошколи була впорядкована відповідно до заявок її учасників. Вносилися такі теми сесій та круглих столів: 1) роль ссавців в острівних екосистемах та екосистемах острівного типу; 2) особливості впливу копитних на рослинні угруповання; 3) стратегії виживаності та адаптації ссавців у трансформованих ландшафтах; 4) інвазивні види їх поширення та інтеграція в екосистемах України; 5) взаємозв'язки в системі «паразит-хазяїн» інвазивних видів, трофіка ссавців; 6) майстер-класи з бутстреп-аналізу та визначення оптимального розміру вибірки; 7) майстер-класи з діагностики близьких видів за остеологічними зразками та демонстраційні лови різних груп ссавців.

Перший і останній дні роботи відбувалися в будівлі біологічного факультету ЗНУ, його центральній конференц-залі та в приміщеннях кафедри біології лісу, мисливствознавства та іхтіології, три основні дні — на біостанції ЗНУ, в межах території Національного заповідника

«Хортиця». Програма Школи включала широкий спектр форм активності, у т.ч. лекційні заняття, доповіді, дискусії, майстер-класи, польові заняття, конкурси та інформаційний ярмарок. Загалом схема роботи Школи відповідала всім тим стандартам, які упродовж останніх принаймні 10–15 років розвиваються та відтворюються завдяки її організатору І. Загороднюку та його соратникам з Ради Теріошколи (Загороднюк, 1999; Соболева, 2017).

На емблемі Теріошколи-2019 зображено свиню дику, *Sus scrofa*, векторний рисунок якої підготовлено організатором 26 школи Наталією Лебедевою (рис. 1). Вибір об'єкта для логотипу 26 Теріошколи відповідав обраному Радою Школи виду-символу 2019 року.

Учасники. Загалом в роботі школи взяли участь 37 колег (без врахування запрошених на вступну сесію співробітників університету та факультету та долучених до підготовки зібрання співробітників кафедри біології лісу, мисливствознавства та іхтіології ЗНУ), які представляли 23 установи та організації чотирьох країн — України (18 установ), Білорусі (2 установи), Польщі (2 установи) та Франції (1 установа). Серед них — природоохоронні установи (Слобожанський НПП, ПЗ Медобори, НПП Святі Гори, Зоопарк м. Познань, ПЗ «Дніпровсько-Орільський», Національний заповідник «Хортиця», Київський зоопарк, Державна екологічна інспекція у Дніпропетровській обл.), академічні установи (Чорноморський біосферний заповідник, Національний науково-природничий музей, Інститут ядерних досліджень НАНУ, Науково-практичний центр по біоресурсам НАН Білорусі, Інститут систематики та еволюції тварин ПАН); освітні установи (Запорізький національний університет, Дніпровський національний університет ім. Олеса Гончара, Ужгородський національний університет, Національний лісотехнічний університет України, Гомельський державний університет ім. Ф. Скорини, Державна екологічна академія України, Університет Монпельє, Львівська обласна МАН, Харківський національний педагогічний університет, Освітня організація «БеркоШко»).

Вітальна сесія відбулася у конференц-залі Біологічного факультету ЗНУ. На ній виступили проректор з наукової роботи ЗНУ проф. Геннадій Васильчук, декан біологічного факультету проф. Людмила Омелянчик та завідувач приймаючої кафедри проф. Валерій Домніч. З доповіддю про історію, традиції та ініціативи Теріологічної школи виступив її ініціатор та керівник Ігор Загороднюк; Сергій Козодавов (Національний заповідник «Хортиця») зробив доповідь про тваринний світ Хортиці і представив фотовиставку «Природа Хортиці».

Сесійна частина: лекції та доповіді

Основна тема школи. Тема школи «Дика теріофауна в умовах трансформованих ландшафтів» була розкрита у доповідях, які прозвучали на різних сесіях як вступній, так і в сесіях з підвищення кваліфікації та апробаціях результатів дисертаційних досліджень. З огляду на це розглянуто як важливу задачу для об'єктів ПЗФ формування оновлених даних про склад теріофауни та впровадження ГІС-методик для моніторингу різних груп ссавців.

Доповіді учасників відбувалися щодня в ранкову або пообідню сесії в конференц-залі біостанції (рис. 2), який організатори обладнали необхідним мультимедійним устаткуванням, а поруч зали в холі — місце для регулярних кави-брейків, де було також змонтовано стенд з 33 світлинами фотоконкурсу «Свина та її родичі в об'єктиві». Важливо відмітити високу частку доповідей, що пов'язані з основною темою школи — життя ссавців у фрагментованому просторі під суттєвим впливом різноманітних антропогенних чинників.

Рис. 1. Логотип та пам'ятна наклейка 26 Теріошколи (острів Хортиця, 17–21.06.2019).

Fig. 1. The logo and a memorable sticker of the 26 Theriological School (Khortytsia Island, 17–21.06.2019).

Окремим блоком виділяються роботи з генетичною аналізу популяцій тварин представлених у доповідях К. Гомеля (зубри), О. Шпака (кажани) та І. Загороднюка (немишовиди гризуни). Доповіді торкаються актуальних проблем викликаних ізоляціями популяцій ссавців, а також гібридизації видів на межами ареалів.

Певна кількість робіт була присвячена проблемам визначення близьких видів. Томаш Постави представив презентацію про визначення видів кажанів за допомогою кісткового матеріалу, що дає змогу ідентифікувати навіть викопні рештки. А. Саварін у своїй доповіді позначив проблему краніологічної ідентифікації морфологічно схожих видів землерийок. У виступі І. Загороднюка піднята проблема штучного гальмування визнання окремих видів ссавців, коли їхні популяції, будучи виокремленими зі складу «червонокнижних», втрачають такий статус, оскільки формально стають іншими номінальними видами.

Підвищення кваліфікації. Школа сама по собі є підвищенням кваліфікації і це і є її засадничою задачею, проте з 25 Школи цю задачу ми реалізуємо також спільно з Державною екологічною академією післядипломної освіти. Спеціально під цю ідею було підготовлено лекційний блок, який включав як організацію системи моніторингу мікротеріофауни пелетковим методом, так і лекції про механізми формування та підтримання високого рівня біорізноманіття, систему заходів щодо обмеження порушень природоохоронного законодавства, суб'єктами господарської діяльності, зокрема і на територіях ПЗФ, підсумки таксономічних ревізій немишовидих гризунів, виявлення закономірностей в системі паразит-хазяїн інвазивного виду, аналіз генетичної різноманітності рідкісних видів на прикладі зубра, філогеографічні дослідження кажанів та інші. Всім учасникам від установ ПЗФ буде видано сертифікати від ДЕА та УТТ. Підтримати подальший розвиток подібних сесій та ідею сприяння колегам у підвищенні їхньої кваліфікації. Сесія відбулася завдяки активності оргкомітету та колег з ДЕА Володимира Тищенка та Алли Григоренко.

Польові заняття, майстер-класи, круглі столи

Польові заняття та майстер-класи. Проведено три виходи на різні ділянки острова, в тому числі одна оглядова екскурсія, одна довготривала екскурсія з маршрутними обліками, включно зі степовими ділянками берегової лінії, лісами та дамбами, та нічні обліки кажанів у заплавної частині о. Хортиця на його внутрішніх озерах. Упродовж польових занять на екскурсійному маршруті учасники Школи освоїли особливості маршрутного обліку копитних та слідів їхньої життєдіяльності (послід, лежанки) та гризунів-землерийів (сліпаковини).

В межах садиби виявлено та досліджено місця присад вухатих сов, проведено збирання та вилучення кісткових решток дрібних ссавців з пелеток сов з метою визначення видового складу та відносної чисельності видів-жертв. Проведено розбір пелеток з демонстрацією зразків через USB-мікроскоп та їх визначення до рівня родів та видів (виявлено два види гризунів, які дотепер не були відмічені на о. Хортиця, зокрема — миша курганцева та мишак жовтого-рлий). Також на вечірніх заняттях учасники школи мали можливість ознайомитися з методиками пошуку кажанів з використанням ультразвукового детектора (у виконанні В. Тищенка та О. Шпака) та ознайомитися з технікою вибору місць для павутинних тенет та їх експонування (заняття від А. Ларченка та Т. Постави) (рис. 3). Продемонстровано можливості використання ІЧ-детектора для виявлення тварин в сутінках та темряві (у виконанні польських колег А. Мархевки та Т. Постави). Під час занять роз'яснено засади безпеки при роботі з тваринами — як для тварин, так і для дослідника. Наголошено на потребі розвитку прижиттєвих та дистанційних методів для отримання великої кількості матеріалу без вилучення тварин з природи, що особливо ефективно при роботі на об'єктах ПЗФ (рис. 4).

Загалом за підсумками цих занять встановлено присутність 6 видів велико- та середньорозмірних ссавців, які можуть бути ідентифіковані за слідами життєдіяльності (свиня дика, сарна європейська, лисиця звичайна, борсук європейський, заєць сірий, сліпак подільський). За підсумками обліків на майстер-класах встановлено присутність 5 видів дрібних ссавців при аналізі пелеток (миша курганцева, мишаки лісовий та жовтогрудий, полівка лучна, білозубка

мала) та 5 видів кажанів (нічниця дозріна, нетопирі лісовий та пігмей, нічниця водяна, пергач пізній). Отримані дані рекомендовано врахувати у переліку ссавців Хортиці.

Круглі столи та дискусії. «Про сліди життєдіяльності та відбитків лап», дискусія за підсумками доповіді Галини Задорожної про фотобанк подібних зображень, рекомендувати їм розвинути цю ідею у формі сучасних інтернет-конференцій та сайтах, викладаючи ключову інформацію на сайті їхньої установи. Запропоновано розвивати відповідні сторінки на веб-ресурсах Товариства. У продовження доповіді О. Шпака про філогеографію кажанів та доповіді К. Гомеля обговорено техніку взяття, зберігання та первинної обробки проб для подальшого аналізу послідовностей ДНК. Після доповіді Т. Постава та А. Мархевки обговорено потреби і переваги розвитку дистанційних методів та інших прижиттєвих методів дослідження ссавців (насамперед кажани, вовчки та дрібні хижі). За підсумками польових обліків, розбору пелеток та обліків з УЗ-детекторами обговорено уточнення списку ссавців Хортиці.

Упродовж роботи школи важливі дискусії викликали окремі теми сесійних доповідей. Було піднято питання взаємовідносин військових та дикої природи. Доповідь Є. Скубака надала певну інформацію про зміни, що відбулися у теріофауні НПП «Святі Гори», територія якого потрапила до зони АТО. У доповіді З. Селюніної позначена проблема обстрілу територій ПЗФ Херсонської обл. під час військових навчань. Особливої турботи викликає той факт, що природна флора у вирвах від снарядів не відновлюється навіть через багато років.

Тематичні сесії та акції

Інформаційний ярмарок. Польські колеги презентували комплект фотоальбомів та інформаційних видань про парки крайобразові південної Польщі, які передано національному заповіднику «Хортиця», УЦОК передав комплект буклетів про потреби охорони кажанів в лісових екосистемах, в роздаткових матеріалах були сторінки про ссавців о. Хортиця, які були уточнені в процесі роботи школи та списки чужорідних видів ссавців України. Рекомендовано розіслати список для отримання пропозицій щодо його змін та необхідно ідентифікувати види за статусом експансії чи інвазії. Презентація сайту школи та останнього тому видання «Праці Теріошколи» (16 випуск). Польські колеги презентували два випуски спеціального видання про ховрахів Польщі, колеги з заповідника «Хортиця» презентували електронний комплект видань про природу о. Хортиця. Були представлені інші видання, в тому числі журнали, буклети та збірники, а так само сайти та інформація про визначні конференції.

Нові імена та апробації дисертацій. З-поміж людей, які вперше брали участь в конференціях Теріологічного товариства відмічено доповіді та вільне володіння матеріалом колег із Запоріжжя (Марія Ползик), Дніпровско-Орільського заповідника (Катерина Андрусевич та Галина Задорожна), Ужгородського університету (Катерина Очеретна). Особливо інтерес викликала доповідь Марії Ползик про особливості розподілу копитних о. Бирючий у зв'язку з рослинним покривом та розміщенням джерел води. Рекомендовано опублікувати матеріали цієї доповіді в працях товариства. Після того як Школа стала збирати сталу кількість учасників на рівні 30–40 осіб, проводити окремі сесії «Нові імена» стало неефективним, тому доповіді новачків розносяться по відповідних тематичних сесіях. За підсумками сесії з апробації дисертаційних досліджень відмітити як високо інформативні і закінчені повноцінні дослідження праці Золтана Баркасі, Наталії Брусенцової та Ігоря Загороднюка.

Рік Свині 2019 в Україні. Вважати дуже ефективною формою проведення років звірят триаду з інформаційної сторінки на сайті товариства про поточний рік, роздатковий матеріал для учасників школи з метою проведення інформаційних компаній зі ЗМІ та фотоконкурсу. Цьогорічний фотоконкурс «Свиня та її родичі в об'єктиві» включав 33 світлини від 13 колег, які оцінювалися за двома номінаціями: «Свиня» та «Інші копитні». Проведено закрите голосування всіх учасників Школи з визначенням I–III місць у кожній з номінацій. Переможцями стали: Сергій Козодавов (I місце в номінації «Фото свині») за фото кабана та Тетяна Турейська (I місце в номінації «Фото інших копитних») за фото ланеняти (рис. 5). Ці фото буде розміщено на обкладинках найближчих випусків *Theriologia Ukrainica*.

Рис. 2. На сесіях 26 теріошколи: ліворуч — доповідь білоруського хіроптеролога Олексія Шпака, праворуч — учасники сесії в конференц-залі біостанції ЗНУ. Фото І. Загороднюка.

Fig. 2. On sessions of the 26 Theriological School: left — a report by the Belarusian chiropterologist Oleksiy Shpak, right — participants of the session in the conference hall of ZNU Biostation. Photo by I. Zagorodniuk.

Рис. 3. Учасники 26 теріошколи: ліворуч — група хіроптерологів поточної Школи (фото Н. Лебедевої), праворуч — на польовому класі з Світланою Охріменко (фото І. Загороднюка).

Fig. 3. Participants of the 26 Theriological School: left — group of chiropterologists of the School (photo by N. Lebedieva), right — at the field class with Svitlana Okhrimenko (photo by I. Zagorodniuk).

Рис. 4. Майстер-клас з обліку дрібних ссавців шляхом розбору сов'ячих пелеток (фото Н. Лебедевої) та демонстрація роботи з живим матеріалом у виконанні Томаша Постава (фото І. Загороднюка).

Fig. 4. Master class on census of small mammals using their remains in owl pellets (photo by N. Lebedieva) and work with live animals performed by Tomasz Postawa (photo by I. Zagorodniuk).

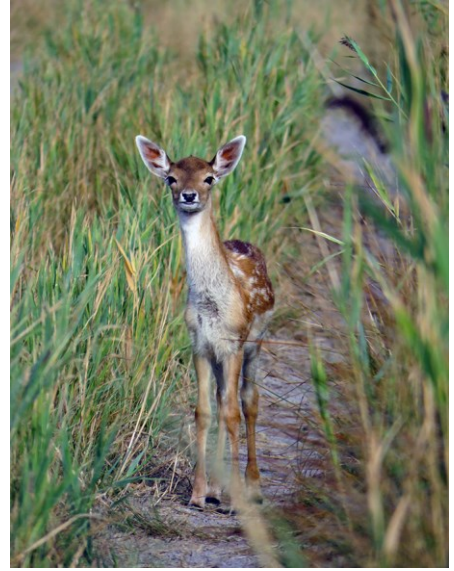

Рис. 5. Фотоконкурс «Свина та її родичі в об'єктиві»: зліва — Сергій Козодавов та учасники Школи біля фотостенду; справа — ланенятко, фото Тетяни Турейської; знизу — кабан, фото Сергія Козодавова.

Fig. 5. Photo contest "Boar and Its Relatives in the Lens": left — Sergei Kozodavov and participants of the School near the photo-stand; right — a young fallow deer, photo by Tetiana Tureiska; below — wild boar, photo by Sergei Kozodavov.

В обговоренні ідеї років звірят висловлено пропозиції про героя наступного року з рекомендацією обрати таким один із видів гризунів — вивірку, ховраха або сліпака (з урахуванням фауни в місці проведення наступної Теріологічної школи-семінару 2020 року¹).

Праці Теріологічної школи та упорядкування нових видань. Вітати Товариство з повноцінним випуском праць тому 16 Праць Теріюшколи, які впорядковано з низкою новацій (нова назва, DOI, оформлення літератури, розширене резюме тощо). За підсумками представлення списку чужорідних видів ссавців (довідь І. Загороднюка) підтримано пропозицію про впорядкування анотованого списку чужорідних видів ссавців та словника термінів, пов'язаних з цією темою. Вирішено впорядкувати таке видання це до наступної Теріюшколи у форматі окремого тематичного випуску *Novitates Theriologicae*.

Людський потенціал і Рада УТТ. В обговореннях відмічено, що обсяг щорічного зібрання стабілізовано в останні 5 років на 25–35 учасниках, що є позитивним явищем. В дискусіях було обговорено статус Школи та її Ради. Оскільки діяльність Теріологічної школи (журнал, сайт, сторінки в соціальних мережах, щорічні планові семінари та міжшкільні семінари, діяльність Ради) є на сьогодні єдиною формою активності Українського теріологічного товариства (УТТ), рекомендовано Голові товариства визнати ці форми активності діяльністю теріологічного товариства і прирівняти Раду Теріюшколи до Ради УТТ.

Визнаючи значний внесок у розвиток товариства голови оргкомітету 26 Теріюшколи від ЗНУ Наталії Лебедевої та члена оргкомітетів чотирьох останніх Теріюшкіл Золтана Баркасі,

¹ Пропозиції щодо року пацюка як ідею зближення українських знакових видів зі східними традиціями відхилено, оскільки пацюка (рід *Rattus*) є у фауні України чужорідними, а, отже, небажаними видами, підтримка популяцій яких є недоречною і суперечить ідеям охорони природи.

запропоновано включити їх до Ради товариства, а надалі включати до Ради і господаря наступної школи², збільшивши кількість членів Ради до 10 осіб. До нового складу Ради входять (за абеткою): Баркасі Золтан (ННПМ), Брусенцова Наталія (НПП Слобожанський), Гайдаш Олександр (Український протичумний інститут), Дребет Михайло (НПП Подільські Товтри), Жила Сергій (Поліський ПЗ), Загороднюк Ігор (ННПМ), Лебедева Наталія (Запорізький НУ), Сагайдак Андрій (РЛП Міжречинський), Селюніна Зоя (Чорноморський БЗ), Олександр Вікирчак (НПП Дністровський каньйон).

Резолюція XXVI Теріологічної школи-семінару

1. Щодо зібрання загалом. Програма Теріошколи 2019 року виконана в повному обсязі відповідно до програми та заявок учасників, включно з лекційною частиною, доповідями за поточними дослідженнями, круглими столами та майстер-класами, польовими заняттями тощо. Вітати оргкомітет та всіх учасників школи з виконанням програми у повному обсязі.

2. Щодо основної теми школи. Тема виживання тварин в трансформованому середовищі результувалася в низці доповідей, які засвідчили актуальність її розвитку не тільки в урбанізованих ландшафтах, але і в умовах заповідних екосистем, де відбуваються ті самі процеси фрагментації та згасання популяцій і угруповань.

3. Щодо круглих столів. Відбулося чотири обговорення, в основу яких покладено відповідні доповіді, насамперед стосовно методик дослідження (колекціонування генетичних проб, створення фотобанків слідів життєдіяльності, формування переліків видів (видів ссавців о. Хортиця, чужорідних видів ссавців України). Пропонувати Раді товариства створити відповідну сторінку на сайті УТТ (доручити Н. Брусенцовій, І. Загороднюку та Г. Задорожній).

4. Щодо польових занять та майстер-класів. Практика 26 Теріошколи підтвердила ефективність роботи з фактичним матеріалом у формі польових занять та двох майстер-класів, зокрема стосовно розбору пелеток та прижиттєвих методик обліку кажанів. Рекомендовано практикувати такі майстер-класи, що пропагують ефективні й неінвазивні методи роботи, на подальших школах, а майстер-клас щодо пелеток винести в окремий семінар восени 2019 р.

5. Щодо інформаційного ярмарку. Учасники школи привезли досить велику кількість наукової та освітньої літератури та електронних видань, які суттєво урізноманітнили роботу Школи та хід сесій. Інформаційний ярмарок є ефективною формою обміну актуальною інформацією, проте його недоречно робити окремою сесією як це практикувалось раніше, а краще такі новини розносити в різні сесії.

6. Щодо підвищення кваліфікації. Вважати дуже важливим підсумком Школи як системи підвищення кваліфікації — вручення сертифікатів про підвищення кваліфікації від ДЕА та УТТ, зокрема всім колегам, які взяли активну участь у роботі відповідних сесій та Школи в цілому. Звернути увагу Ради Школи на важливість вручення сертифікатів від УТТ в тих випадках, коли ДЕА не може вручати сертифікати для фахівців з непрофільних установ.

7. Щодо нових учасників і нових імен. Школою відмічено високий рівень досліджень і високу зацікавленість та натхненність колег, які брали участь в Школі вперше, зокрема з Дніпровсько-Орільського заповідника та ЗНУ. Радою школи відмічено найвищий рівень фаховості серед початківців у доповіді Марії Ползик, яку рекомендовано відмітити Почесною грамотою від імені Рада Теріошколи та опублікувати в *Theriologia Ukrainica*.

8. Щодо років звірят. Визнати ефективним старт Року Свині в Україні, який на час роботи 26 Школи включав інформаційну сторінку на сайті УТТ, роздатковий матеріал для учасників Школи (21 факт про свиней) та організований оргкомітетом Школи фотоконкурс. Фотографії-переможці (фото від С. Козодавова та Т. Турейської) рекомендовано до розміщення на обкладинках *Theriologia Ukrainica*. Рекомендувати обрати видом-символом наступного року вивірку або одного зі степових видів ссавців (перегузня, ховрах, сліпак).

² Запропоновано включати з дати розсилки першого інформаційного листа про нову Школу.

9. Щодо досліджень на Хортиці. Внести пропозиції щодо уточнень списку видів ссавців Національного заповідника «Хортиця», зокрема на основі нових реєстрацій під час теріошколи і підготувати відповідну публікацію з аналізом фактичного складу теріофауни Хортиці; рекомендувати працівникам сектору охорони природи цього заповідника розвинути дослідження з обліку мікротеріофауни шляхом аналізу сов'ячих пелеток та поїдей інших хижих птахів; запроваджувати ГІС технології у роботу сектору охорони природи.

10. Щодо видань товариства. Вітати редколегію журналу *Theriologia Ukrainica* та всіх теріологів з успішним виданням 16 тому у помітно модифікованому форматі. Прийняти ідею редколегії про подальше видання журналу двічі на рік з усіма оновленнями, що реалізовані у томі 16. Впорядкувати довідник «Чужорідні види ссавців України» до наступної Теріошколи, створивши стислі нариси про кожний вид та по можливості регіональні огляди; підготувати його у форматі бюлетеню *Novitates Theriologicae*.

11. Щодо Ради товариства. Збільшити обсяг Ради Школи до 10 осіб, включивши до неї господаря поточної та наступної (після першого інформаційного листа) Школи. Такими є Наталія Лебедева та Олександр Вікирчак. Просити Голову Теріологічного товариства та голову установу (ННПМ) прирівняти з 2020 року склад Ради теріошколи до Ради товариства. Відмітити вагому персональну участь Н. Лебедевої, М. Ползик, В. Задорожньої (Запорізький НУ), С. Охріменко та С. Козодавова (Національний заповідник «Хортиця») в організації роботи товариства та його центрального форуму у поточному році.

12. Щодо наступних шкіл. Вітати запрошення від дирекції НПП «Дністровський каньйон» та нашого колеги О. Вікирчака провести школу восени 2020 р. на базі цього НПП, а восени 2019 р. провести міжшкільний семінар «Дрібні ссавці у пелетках хижих птахів» в Кам'янці Подільському на базі НПП «Подільські Товтри» та КПДПУ (рекомендовані співголови оргкомітету — Михайло Дребет та Золтан Баркасі).

Подяки

Від імені всіх учасників Школи 2019 року висловлюємо щирю подяку керівництву Запорізького національного університету на рівні ректорату та біологічного факультету, а також всьому колективу Кафедри біології лісу, мисливствознавства та іхтіології та Зоологічного музею Запорізького національного університету за організацію прекрасних робочих умов для проведення школи-семінару. Так само висловлюємо подяку колективу Національного заповідника «Хортиця» та особисто С. Охріменко та С. Козодавову за вагоме сприяння в організації роботи школи. Від імені учасників школи дякуємо його керівнику І. Загороднюку за ефективне керівництво всім процесом організації цьогорічної Теріошколи та успішну реалізацію закладених ідей, зокрема й насичену цікавими подіями Програму Теріошколи.

Література • References

- Баркасі, З., О. Гайдаш. 2018. Зоологічні колекції: збір, облік, ідентифікація зразків (звіт про роботу XXIV Теріологічної школи). *Theriologia Ukrainica*, 17: 119–125. [Barkaszi, Z., O. Gaydash. 2018. Zoological collections: amassment, inventory and identification of specimens (report on the XXIV Theriological School). *Theriologia Ukrainica*, 17: 119–125. (In Ukrainian)]
- Загороднюк, І. В. 1999. Теріологічна школа та розвиток теріологічних досліджень в Україні. *Заповідна справа в Україні*, 5 (1): 78–81. [Zagorodniuk, I. 1999. The Theriological school-seminar and a development of theriological investigations in Ukraine. *Zapovidna Sprava v Ukraini*, 5 (1): 78–81. (In Ukrainian)]
- Соболева, О. 2017. «Ходити в природу»: професійна ідентичність та дослідницькі практики в українській польовій зоології. В кн.: Гримич, М. О. Соболева (ред.). *Етнографія науки. Субкультури. Повсякдення*. Дуліби, Київ, 39–74. (Серія: «Поле: збірник наукових праць з історії, теорії та методології польових досліджень», у 5-ти томах; Том 2). [Soboleva, O. 2017. 'Walks in nature': professional identity and research practices in Ukrainian zoology of the field. In: Grymych, M., O. Soboleva (eds). *Ethnography of science. Subcultures. Everyday*. Duliby, Kyiv, 39–74. (Series: 'Field: a collection of scientific works on history, theory and methodology of field research'; Vol. 2) (In Ukrainian)]